

Назарук В.М. Лінгвокультурні аспекти перекладів віро повчальних текстів українською мовою. Актуальні проблеми міжкультурної комунікації, перекладу та порівняльних студій: Збірник матеріалів засідання круглого столу / За заг. ред. М.С. Смирнової. – Маріуполь, 2019. – 230 с., с.126-132.

УДК 811.111'373.43

Вікторія Назарук

к.філол.н., ст. викладач кафедри журналістики

Національний університет «Острозька академія»

ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДІВ ВІРОПОВЧАЛЬНИХ ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Практика перекладу з інших мов на українську віддавна привертала увагу діячів української культури й літератури. Згадаймо хоча б переклади тих, кого наразі зараховують до когорти класиків українського перекладацтва. Це, зокрема, А. Кримський, П. Куліш, П. Гулак-Артемівський, М. Рильський, М. Зеров, М. Стріха, Б. Тен(М. Хомичевський), М. Лукаш.

Процеси глобалізації, що інтенсифікують обмін досвідом між фахівцями різних країн, розширення площини інформаційного поля, певна розгерметизація культурних кордонів, вимагають опрацювання значних обсягів іноземної літератури. Переклад – як найважливіший канал загально інформаційного обміну – набуває глобального характеру.

Лінгвістичні характеристики та специфіку здійснення автентичних перекладів художніх текстів розглянуто у працях відомих лінгвістів та перекладознавців, таких як В. Коптілов, С. Бевзенко, Д. Білоус, С. Дложевський, М. Кочерган, М.Москаленко.

Особливу увагу варто звернути на специфіку перекладів Коранічного тексту українською мовою.

Як зазначає у своїй публікації «Українські переклади Корану» дослідниця Соломія Вівчар: «Перший повний переклад Священної книги

мусульман українською мовою здійснив у 1913 році львівський перекладач Олександр Лисинецький (Абранчак). Однак його виконано не з мови оригіналу (арабської), а з німецького перекладу Макса Геннінга (виданий у Лейпцигу 1901 року), який на той час вважався одним із найкращих. Оригінал перекладу О. Лисинецького надрукований латинським шрифтом на друкарській машинці і складається з 1147 аркушів. Автору так і не вдалося видати цей текст (можливо, завадила Перша світова війна), і зараз єдиний його примірник зберігається у Відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника разом з іншими документами Наукового товариства ім. Шевченка». Робота із цим перекладом наводить на думку про відсутність в українській перекладацькій традиції початку XX ст. системності [11].

Заглиблюючись у історію українського перекладознавства, зіштовхуємося проте із проблемою відсутності належного філологічного аналізу специфіки перекладу віроповчальних текстів. Між тим окреслена позиція потребує детального аналізу та вивчення.

Предметом зацікавлення є осмислення семантичної конгруентності та лексико-граматичних особливостей у просторі перекладу віроповчального тексту.

Із філологічної позиції текст як елемент культури є важливим складником асоціативних канонів і традицій, специфіки мисленнєвого досвіду представників одного етносу.

Зв'язок кожної окремої мови з певним лінгвокультурним простором, у якому функціонують специфічні норми й традиції вживання мовних одиниць, призводить до того, що при відтворенні змісту іншомовного тексту перекладачі можуть вдаватися до різноманітних трансформацій, які спричиняють часткову або повну зміну структури тексту оригіналу.

Психологи стверджують, що переклад сакрального тексту можливий за умови реалізації процесу розшифрування кодів свідомості перекладача. Задля максимально достовірного перенесення прихованих образів з площини однієї

культури у площину іншої у перекладача повинно бути збалансоване чуттєво-інтуїтивне та дискурсивно-логічне відображення певної реальності, яка реалізується у думці, що має прикладне вираження у слові. Така умова і відповідне розкодування з подальшою проекцією іншомовного тексту не лише на рідну мову, а але і культуру в цілому, можлива лише за повноцінної орієнтації в іншомовному мовотворчому і культурному просторах.

Теорія перекладознавства однозначно стверджує, що текст перекладу у жодному разі не може бути тотожним текстові оригіналу. Відтак, увага зосереджується не тільки на процесові достовірної передачі фактичного поля, але і на подальшому встановленні відхилень перекладу від оригіналу, зумовлених різницями в мові, культурі та сприйманні перекладача, а також читача.

У роботі з віроповчальними текстами такі невідповідності, як стверджує Віктор Коптілов, будуть зумовлені не стільки суто філологічною специфікою та компетентністю перекладача у питаннях лексикології, скільки у тлумаченні під текстових структур. Прикладом може слугувати наступний факт. Як відомо з історії культури, віроповчальні вчення традиційно супроводжуються шляхами введення фантасмагорійного (очудненого) або будь-якого іншого вторинного світу – це переміщення у часі (у минуле чи майбутнє), сон або видіння, осяяння, одкровення, прозріння; іншими словами, це нетипові ситуативні зрушення, які потребують ґрунтового розуміння первинної свідомості, пошук аналогій зрозумілих читачеві тієї мови, на яку здійснюється переклад. Часто виникають колізії із смисловим наповненням одних і тих же понять у плані вираження, проте різних у плані розуміння. Звідси випливає потреба не лише опанування мовою, але і глибоке розуміння тієї чи іншої релігійної канви, а навіть і життєвих укладів етносу. Бо ж виникає логічне запитання: «А навіщо власне перекладати, якщо текст лишиться закритим і незрозумілим аудиторії».

Переклад високохудожнього, а тим паче віроповчального твору ніколи не був легкою справою, але ситуація набуває особливої складності, коли цей

текст до всього ще й міститиме елементи лінгвістичної гри. Важливим завданням перекладача у такому разі є аналіз можливостей збереження функцій текстових одиниць на максимально доступному рівні, не створюючи неологізмів чи не вдаючись до надмірної деталізації семантики поняття або ж виразу. Лексикологи, зокрема, Степан Бевзенко, наводять думку, що адекватність перекладу тексту оригіналу зростає, якщо перекладач диференціює його основні семантичні одиниці: слова-імена, слова-поняття, слова-символи та враховує їх ієрархію, а також ймовірні асоціативні порухи читацької аудиторії.

Переклад загалом належить до сфери функціональної лінгвістики, проте уможлиблюється не тільки наявністю спільних картин світу у носіїв різних культур, універсального набору семантем. Віроповчальні тексти не просто об'єкти для читання, а швидше джерела для осмислення та розуміння інформації світоглядного масштабу. Розуміння подібних текстів має особистісний характер, що може як ускладнювати, так і полегшувати процес осмислення поданого фактажу.

Переклад – джерело розширення міжкультурної комунікації, ліпшого розуміння смисложиттєвих чинників іншого. Філологічно це позатекстовий, інтерлінгвальний, інтеркультурний процес, оскільки між первинним текстом та текстом перекладу існують варіації культурного, мовного, соціального, історичного та інших широких форматів.

До особливостей, що впливають на суто мовну канву М. Кочерган рекомендує зараховувати такі:

- розбіжності в будові мови як наборі певних граматичних категорій та форм;
- відмінні функціональні характеристики, наприклад, різні форми однини та множини: подеколи відсутність адекватних словесних відповідників тій чи іншій формі числа;
- відмінне частотне навантаження активного та пасивного стану, дійсного та умовного способів, інфінітивних конструкцій та под.;

- відмінна сполучуваність слів.

Окрему філологічну позицію виділяє А. Федоров. Дослідник акцентує на проблемі різної сполучуваності слів у різних мовах. «Вивчення цих нюансів надзвичайно суттєве як для практики, так і для теорії перекладу: дуже часто вони зумовлюють значні практичні труднощі й викликають великий інтерес, оскільки пов'язані з різницею смислових і стилістичних функцій, які виконують у різних мовах слова з однаковим речовим значенням, і з різницею комбінацій, в які ступають такі слова в різних мовах» [12].

Смислове навантаження у свою чергу визначатиметься вмінням перекладача встановити не лише те, що каже автор, а й що він при цьому має на увазі. Неврахування цього прагматичного, проте у той же час надміру суб'єктивізованого компонента в процесі перекладу як окремого висловлювання, так і тексту, може спричинити значні перепони для реалізації перекладу. Сергій Дложевський стверджує, що тексти, які мають «бодай найменший стосунок до релігійності – на відміну від інших – рідко перекладаються цілком та у «чистому вигляді», адже мова ітиме про неодмінну систему прихованих знаків та символів у рамках такого тексту. Відтак, завдання перекладача наявними мовними засобами передати основні тенденції найбільш точно, у відповідності оригіналу» [4].

У підсумку звернемося до тези, висловленої науковцем-перекладачем, лінгвістом Володимиром Єрмоленком: «наразі україномовний нехудожній переклад – явище стихійне і не окреслене чіткими рамками». Важливим ключем для розуміння віроповчального тексту є система специфічної лексики. Сюди можуть належати терміни, професіоналізми, тобто групи лексики ситуативно та конотаційно зумовленої. Зважаючи на відсутність системи повноцінного уявлення про функціонування тієї чи іншої культури у широкому сенсі, виникає незаповнена ніша відповідних лексичних форм, а відтак, перед перекладом і постає проблема бути незрозумілим для носіїв рідної мови і стати «своїм» у середовищі носіїв чужої мови, знову ж таки, за умови цілковитого

розуміння світоглядних основ.

Література

- 1.Бевзенко С. Історія українського мовознавства. Історія вивчення української мови: навч. посіб. К.: Вища школа, 1991. 231 с.
- 2.Білоус Д. Про майстерність і культуру перекладу. Вітчизна. 1951. №4. С. 138-157.
- 3.Гайнічеру О. Поезія і мистецтво перекладу: літ.-критич. Нарис.К.: Дніпро, 1990. 212 с.
- 4.Дложевський С. П.І. Ніщинський, як перекладач з античних мов. Вісник Одеської комісії краєзнавства при УАН. Одеса: Вид. Одеської комісії краєзнавства при УАН, 1929. Ч. 4-5: Секція соціально-історична. С. 31.
- 5.Домбровський О. Іван Франко – теоретик перекладу. Іван Франко: Статті і матеріали. 1958. 36.6. С. 306-330.
- 6.Коптілов В. Перекладознавство як окрема галузь філології. Мовознавство. 1967. №4. С. 45-53.
- 7.Кочерган М. Загальне мовознавство: підручник. К.: ВТД.центр «Академія», 2003. 463 с.
8. Москаленко М. Нариси з українського перекладу. Всесвіт. 2006. №1/2. С. 172-190; №3/4. С. 154-171; №11/12. С. 160-174.
9. Потєбня А. Мысль и язык – Киев: СИНТО, 1993. С. 158-185.
10. Сулима В. Біблія і українська література: навч. посіб. К.: Освіта, 1998. 399 с.
11. Українські переклади Корану. Соломія Вівчар. URL: <https://islam.in.ua/ua/islamoznavstvo/ukrayinski-pereklady-koranu>
12. Федоров А. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы). М.: ООО Издательский дом "ФИЛОЛОГИЯ ТРИ ", 2002. 416 с.

